

Ranjene reke

Uticaji malih hidroelektrana finansiranih
iz evropskih kredita na netaknute balkanske pejzaže

Decembar 2017

Zahvaljujemo se

Klara Sikorova, Bankwatch
Petr Hlobil, Bankwatch
Olsi Nika, EcoAlbania
Elton Qendro
Agim Blloshmi, Shoqata Egnatia
Ediola Terziu, Shoqata Egnatia
Spase Shumka
Fatmir Brazhda
Danjel Bica, Shoqata Ekspertet E Rinj Mjedisor
Denis Frančišković, Eko-pan
Andrej Ralev, Balkani Wildlife Society
Dimitar Koumanov, Balkanka
Ivan Mišev, Balkanka-2009
Maja Kostovska, Front 21/42
Aleksandra Bujaroska, Front 21/42
Valentina Slavevska-Stamenković
Jelena Hinić
Ana Čolović Lešoska, Eko-svest
Daniela Jovanovska, Macedonian Ecological Society
Metodija Velevski

Fotografija na naslovnoj strani: Vodozahvat hidroelektrane Tearce 97 (Bistrica 97) duboko u Šar-planini, nominovanom Emerald području (autor: Andrej Ralev)

Ova publikacija je deo kampanje "Sačuvajmo plavo srce Evrope" koju organizuje Evropska fondacija za prirodno nasleđe EuroNatur (www.euronatur.org) i Riverwatch-društvo za zaštitu reka (www.riverwatch.eu/en/). Podržano od strane MAVA fondacije.

Ova publikacija je izrađena uz finansijsku pomoć Evropske unije. Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost mreže CEE Bankwatch i ne može se smatrati da na bilo koji način odražava gledišta Evropske unije.

patagonia

eurolNATUR

RiverWatch

Rezime

Balkanski region je evropsko utočište čistih i divljih reka i jezera. Međutim, tokom poslednjih petnaest godina, divlja staništa na Balkanu su pod pojačanim pritiskom u vezi sa planovima za izgradnju nekoliko hiljada hidroelektrana.¹ Iako većina planova još nije realizovana, mnoga od izgrađenih postrojenja su finansirale evropske javne banke kao što su Evropska banka za obnovu i razvoj i Evropska investiciona banka. Stotine miliona evra javnog novca su investirane u hidroelektrane u regionu.² Banke reklamiraju ova postrojenja kao primere “zelene energije”, ali najmanje 24 projekta podržana od strane međunarodnih razvojnih banaka 2005-2015 bilo je unutar, na granicama ili sa očiglednim uticajem na zaštićena područja prirode.³

U ovom periodu je bilo teško pokrenuti velike “grinfild” projekte, ali je mogućnost korišćenja subvencionisanih (takozvanih fid-in) tarifa za posledicu imala izgradnju velikog broja malih postrojenja, posebno u Albaniji. Izgleda da će se ovaj trend nastaviti, uprkos činjenici da je doprinos malih hidroelektrana u ukupnoj proizvodnji električne energije mali u poređenju sa količinom štete koju uzrokuju. Od 2001. do 2015. godine, 57 velikih hidroelektrana doprinelo je sa 97 posto proizvodnji hidroenergije na Zapadnom Balkanu naspram 387 malih hidroelektrana koji su doprinele sa 3 posto.⁴

Kako bismo ocenili uticaj takvih projekata u praksi, Benkvoč (Bankwatch) je u 2017. godini obišao 8 hidroenergetskih projekata u Albaniji (2), Hrvatskoj (1) i Makedoniji (5), koji su svi finansirani evropskim novcem. Ukupno smo posetili 12 derivacijskih vodozahvata i jednu protočnu (“run-of-river”) branu. Sve lokacije se nalaze u zaštićenim područjima ili u ekološki osetljivim područjima. U tri slučaja (Tresonečka reka, Tearce 97-98, Rapuni 1-2), postrojenja se nalaze u Emerald zonama, što znači da su to buduće “Natura 2000” lokacije, dok je Ilovac u Hrvatskoj u “Natura 2000” zoni reke Kupe.⁵

Samo hidroelektrana Ilovac u Hrvatskoj prošla je potpunu proceduru procene uticaja na životnu sredinu i takozvanu Odgovarajuću procenu prihvatljivosti za ekološku mrežu propisanu članom 6.4 Direktive EU o staništima. Međutim, čak i ovaj slučaj pokazuje da članstvo u EU ne garantuje valjanu procenu uticaja.

Ukratko, utvrdili smo da je za sve hidrocentrale koje smo posetili hitno potreban pojačan monitoring uticaja na životnu sredinu, kao i niz mera za sanaciju. U većini slučajeva vidljivi su očigledni prekršaji zakona i standarda međunarodnih finansijskih institucija.

Poslednjih godina javne banke su poboljšale svoje interne politike kreditiranja. Evropska banka za obnovu i razvoj je 2016. godine usvojila Smernice za kreditiranje hidroenergije.⁶ Politika zaštite životne sredine i socijalna politika EBRD-ja za 2014. godinu ima široku definiciju zaštićenih područja, koja uključuje i neke oblasti koje nisu zaštićene na nivou država i, takođe, prepoznaje značaj planiranih zaštićenih područja, a ne samo onih koje već postoje. Evropska investiciona banka trenutno razvija sopstvene Smernice za kreditiranje hidroenergije koje bi trebalo da poboljšaju sektorsko nadgledanje kredita.

Međutim, i slučajevi navedeni u ovom izveštaju pokazuju da je neophodno dalje pooštavanje politika. Ističu se tri glavna problema u internim politikama banaka.

Prvo, banke pretpostavljaju da će pažljivo izvedene procene uticaja na životnu sredinu uvek sprečiti

izgradnju hidroenergetskih objekata koji imaju izuzetno štetne efekte, a za ostatak će utvrditi delotvorne mere ublažavanja uticaja.

Ovo na Balkanu u velikoj meri ne odgovara istini. Većina hidroenergetskih projekata se označavaju kao mali - iako mogu imati značajne uticaje i implicirati značajnu upotrebu zemljišta - i ne prolaze kroz punu procenu uticaja na životnu sredinu. Zbog niskog energetske kapaciteta, njima se automatski pripisuje "mali uticaj". Ako se i donese odluka o potrebi procene uticaja na životnu sredinu, proces se retko vrši prema EU EIA direktivi, a procena kumulativnog uticaja gotovo ne postoji.⁷ Međutim, kako ovaj izveštaj pokazuje, takozvani mali hidroenergetski projekti u stvarnosti mogu da imaju značajan uticaj na životnu sredinu.

Drugo, banke, razumljivo, grade odnose sa klijentima pod pretpostavkom dobre volje, odnosno sa očekivanjem da će klijenti poslovati u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i standardima banaka, umesto da ih krše. Ali za kompanije koje posluju u sistemima koji imaju slabe institucije, postoji podsticaj da prekrše pravila kako bi povećali proizvodnju električne energije i samim tim i profit. Na primeru iz ovog izveštaja, u Albaniji, klijent banke se odlučio na preusmeravanje vode sa svog projekta prema drugom objektu nizvodno, što je doprinelo sušenju 4,3 km korita reke, iako ovo spajanje projekata nije bilo u planovima koje je odobrila Banka.

Treća pretpostavka je da su državne institucije dovoljno sposobne da otkriju i sankcionišu kršenja lokalnih zakona, u slučaju da klijenti banaka odluče da prekrše pravila. U slučajevima koje ovde opisujemo, to uglavnom nije slučaj: "nadležni državni organi" nisu adekvatno kaznili blokirane riblje staze, nezakonitu seču šume i potpuno zaustavljanje rečnog toka.

Ovakvo stanje zahteva odlučno delovanje: banke treba odmah da zaustave finansiranje svih hidroenergetskih projekata u zaštićenim područjima na Balkanu, u skladu sa IUCN-ovom preporukom 26,⁸ bez obzira na to da li hidrocentrale postoje ili su planirane. Moraju da se izbegnu investicije u hidroenergetske objekte u kritičnim staništima,⁹ bez obzira na njihov pravni status.

Zbog prevelikog broja faktora koji su izvan kontrole banaka, potrebno je da se unesu sva postrojenja u zaštićenim područjima i kritičnim staništima na listu projekata za koje je finansiranje isključeno.¹⁰ S obzirom na loš bilans između proizvodnje električne energije u odnosu na uticaj na životnu sredinu, banke bi trebalo da razmotre da li mali hidroenergetski projekti na dobro očuvanim vodotocima imaju bilo kakvog smisla.

U slučaju da se takvi projekti ipak uzimaju u obzir, banke moraju da izbegnu nesrazmernu štetu tako što će osigurati da se ova postrojenja razmatraju u okviru energetske strategije i relevantnih strategija upravljanja rečnim slivovima. Takođe banke treba da osiguraju da se procena stanja životne sredine sprovodi temeljno čak i za male projekte. Evropska komisija takođe treba da ima jaču ulogu u pomaganju zemljama da usvoje i implementiraju Okvirnu direktivu EU o vodama i Direktive o pticama i staništima kako bi se poboljšalo strateško upravljanje rekama u regionu i pomoglo zemljama da izbegnu preveliki pritisak na reke.

Beleške

1. <http://balkanrivers.net/en/content/studies>
2. <https://bankwatch.org/publication/financing-for-hydropower-in-protected-areas-in-southeast-europe>
3. Studija Benkvoča iz 2015. godine utvrdila je ukupan broj od 30 centrala. Od ovih, 21 hidroelektrana koje su planirane, izgrađene ili u upotrebi u postojećim ili planiranim zaštićenim područjima ili međunarodno priznatim područjima visokog biodiverziteta identifikovane su kao finansirane od strane EBRD-a. Od ovog broja, putem naknadne komunikacije sa EBRD-om smo saznali da su otkazani krediti za pet postrojenja. Takođe, EBRD nas je obavestio da se jedna centrala - Kamenicka reka - nalazi u području bogatim biodiverzitetom - 300 m od nominovanog Emerald područja - ali ne i unutar i bez jasnog uticaja na to područje.
4. Mott MacDonald, Regional Strategy for Sustainable Hydropower in the Western Balkans Draft ckground Report 1, p.30
5. Natura 2000 je mreža lokacija odabrana da bi se obezbedio dugoročni opstanak najvrednijih i ugroženih vrsta i staništa u Evropi. Mreža Natura 2000 proizilazi iz Direktive o staništima.
6. <http://www.ebrd.com/documents/environment/pdf-guidance-note-hydropower.pdf>
7. https://d2ouvy59p0dg6k.cloudfront.net/downloads/hidro_v6_webr.pdf
8. <https://portals.iucn.org/congress/motion/026>
9. Kao što je definisano u verziji iz 2014. Politike zaštite životne sredine i socijalnoj politici EBRD-ja <http://www.ebrd.com/news/publications/policies/environmental-and-social-policy-esp.html>
10. Kao što je lista isključenja ProCredit banke koja obuhvata "Aktivnosti u okviru, u blizini ili uzvodno od određenih zaštićenih područja određenim nacionalnim zakonima ili međunarodnim konvencijama, područja od naučnog interesa, staništa retkih / ugroženih vrsta i primarne / stare šume od ekološkog značaja" https://www.procreditbank.bg/uploads/AboutUs/Images/exclusion_list_en.pdf

Slika 1: Pregled posećenih hidroelektrana

Hidrocentrala	Država	Preduzeće	Zemlja investitora	Banka	Preporuka
Rapuni 1-2	Albanija	C & S Construction Energy shpk	Albanija	EBRD	Hitno ponovno uspostavljanje ekološki prihvatljivog toka, sanacija rečnih obala, obeštećenje članova lokalne zajednice
Ternove	Albanija	Teodori 2003 shpk	Albanija/Kanada	EBRD	Hitne mere sanacije (obnova vegetacije, izgradnja taložnice), obnavljanje pregovora sa lokalnim stanovništvom o pravu na korišćenje vode
Ilovac	Hrvatska	Tekonet d.o.o.	Hrvatska	EIB	Objavljivanje izveštaja o monitoringu; dodatna istraživanja biodiverziteta; zaustavljanje planova za izgradnju dodatnih hidroelektrana na Kupi
Brajčinska reka 1	Makedonija	Mali hidroelektrani DOO	Makedonija	EBRD	Hitno ponovno uspostavljanje prirodnog toka
Brajčinska reka 2	Makedonija	PCC HYDRO DOOEL	Nemačka	EBRD/ KfW	Pojačan monitoring uticaja na endemske vrste npr. prespanska pastrmka
Tresonečka reka	Makedonija	Hidro Enerdzi Group	Makedonija	EBRD	Hitno ponovno uspostavljanje prirodnog toka
Lipkovo	Makedonija	SOL Hidropauer DOOEL	Italija	EIB	Deblokiranje riblje staze, čišćenje jezera, obnova vegetacije
Tearce 97-99	Makedonija	SOL Hidropauer DOOEL	Italija	EIB	Ponovno uspostavljanje ekološki prihvatljivog toka, sanacija šume i rečnog korita

Slika 2: Lokacije posećenih hidroelektrana u Makedoniji i Albaniji

